

Punapäällikön vaiherikas elämä

Kimmo Lehtimäki: Verner Lehtimäki – Punapäällikkö. Kustannusosakeyhtiö Revontuli, Jyväskylä 2005. 365 s.

■ Verner Lehtimäestä ilmestynyt upea elämäkerta korvaa sopivasti sen, ettei *Suomen kansallisbiografiassa* suostuttu edes mainitsemaan häntä, vaikka isoveljestä Konrad Lehtimäestä julkaistiin artikkeli. Sarjaan on otettu mukaan henkilöitä, joiden ainoa kriteeri on heidän rikollisuutensa. Punapäällikkökin kuuluu rikosrekisteriin, mutta hän on muutaakin: merkittävimpiä punaisia sotilasjohtajiamme, Muurmannin legioonan komentajahahmo, ensimmäisiä koulutettuja suomalaisia sotilaslentäjiä, Yhdysvalloissa pitkään toiminut neuvostoliittolainen ilmailuagentti, joka järjesti toimeksiantajilleen – ennen kuin hän joutui itse Tshekan uhriksi – kolmekymmentä lentokonetta.

Kirjan tekijä, Konrad-veljen pojanpoika, tamperelainen yllä lääkäri Kimmo Lehtimäki on onnistunut vaikeassa tutkimustehtävässään ihailtavan hyvin. Hänen käyttämänsä lähdeaineisto käsittää varsinaisen arkistoaineiston ohella 248 nimikettä, joista kymmenen julkaisematonta käsikirjoitusta. Ensikäden lähteistöön sisältyvät myös kirjoittajan venäläisistä arkistoista haravoimat tiedot. Kirjoittaja on isosetänsä elämänvaiheita rekonstruoidessaan käyttänyt keskeisesti hyväkseen myös Suomessa olevien ja Venäjälle jääneiden sukulaistensa kirjeenvaihtoa ja muistiperintöä. Teoksen arvoa lisäävät autenttiset hyvin säilyneet valokuvat.

Kimmo Lehtimäellä on ollut mielessään kunniahimoisempi tavoite kuin pelkkä sukukronikka, niin uskomattoman salapoliisityön kuin se on vaatinutkin. Hän on ottanut päätelmissään huomioon aiheeseen perehtyneiden tutkijoidemme kannanotot ja pyrkii selvittämään myös tapahtumien taustat. Siinä hän tahtoo joutua tarpeettomasti syrjäpoiluille.

Verner Lehtimäestä ei ole muita alkuperäisaineistoa tarjoavia kokonaisesityksiä kuin hänen itsensä 1930-luvun ilmapiirissä Neuvostoliitossa laaditut muistelmansa sekä puoli-fiktiiviset venäläisen Gennadi Fishin ”romaanit” ja ”novellit”, joiden lumoon tekijä on langennut paikoitelleen kritiikittä. Yhtä kaikki, Kimmo Lehtimäki on tuonut aikalaislähteistäänkin esille yksityiskohtia, jotka täydentävät varsinkin vuoden 1918 taisteluista vallinnutta yleiskuvaa.

Teosta rasittavat liian pitkät, sanoisiko itseluottamuksen puutteesta kielivät pitkät lainaukset. Pelko on tarpeeton, sillä olkoonkin että tekijä on historioitsijan ammatissaan jokseenkin *self made man*, hänen otteensa on niin vakuuttava että itsenäisempi analyysi riittäisi. Vernerin lapsuudesta ja nuoruudesta kertovien lukujen anti on erittäin hyvä.

Tekijä korostaa traagisesti köyhtyneestä kodista ja lapsirengin kokemuksista periytyntä oikeudenmukaisuuden puutetta, joka ajoi Vernerin kumouslinjalle. Hänen ja koulutusta saaneen maltillisen Konradin väliset erot tulevat surkuhupaisesti esille kuvauksessa, jossa Verner kysyi veljeltään 1917 marraskuussa, neuvostovallankumouksen jo tapahduttua, mitä eroa oli bolshevikeilla ja menshevikeillä.

Lukija jää kuitenkin kaipaamaan täsmennyksiä Vernerin ideologisesta kehityksestä. Vuoden 1917 lopulle tullessa hän oli Kimmo Lehtimäen mukaan yhteydessä Pietarin suomalaisiin bolshevikkeihin ja näyttää osallistuneen sotavaruusteiden salakuljetukseen Suomen puolelle. Verner osallistui kansalaissotaan kotikylänsä Raunistulan punaisen ratsuväen riveissä.

Kimmo Lehtimäki kuvaa myötätuntoisesti Vernerin nousua Tampereen puolustajien johtopaikoille mutta ei peittele sankarinsa huonompia luonteenpiirteitä, rajatonta itsevarmuutta, oman käden oikeuden harjoittamista, jopa raakuutta. Kirjoittajalla ei ole perusteita dementoida historiallisessa kirjallisuudessa esitettyjä väitteitä, että Verner ampui Tampereella

rauhavälittäjänä esiintyneen valkoisen ja ryösti ennen piirittetystä kaupungista ulosmurtautuessaan Suomen Pankin konttoriin talletetun kullan.

Verner Lehtimäki joutui syksyllä 1918 länsivaltojen miehittämälle Muurmannille, jossa hän tapasi aikaisemmin Hämeessä tapaamiaan brittiupseereita ja joiden avulla hän pääsi Muurmannin suomalaisen legioonan johtoportaan. Lehtimäen tutkimus esittää paljon yksityiskohtia tästä vaiheesta mutta ei selvitä, ilmeisesti brittiläisten lisädokumenttien puutteesta, missä määrin Verner oli sekaantunut silloisten suojelijoidensa neuvostovaltaa vastaan tähdättyyn tiedustelutoimintaan.

Lehtimäen tulevaa uraa punapäällikkönä ei NKDV pääsyt häiritsemään aluksi siitä yksinkertaisesta syystä, ettei se ollut täysin selvillä Muurmannin tapahtumista. Vernerillä ei ollut vaikeuksia päästä suomalaisille tarkoitettuun punaupseerikoulutukseen, ei liioin näille avatuille lentäjäkursseille. Hän pääsi nuoremman veljensä kanssa Itämeren ilmavoimien upseeriksi ja huipensi lentokautensa Kronstadtin kapinallisia vastaan 1921 suorittamiinsa hyökkäysoperaatioihin.

Verner oli tutustunut Tampereen rintamalla nuoreen Martta Autioon, joka seurasi häntä Muurmanniin ja osallistui salaiseen agitaatiotoimintaan. Etsivä keskuspoliisi pidätti Aution, joka joutui vuosiksi vankilaan. Verner löysi 1921 pietarilaisesta ravintolasta elämänsä naisen, sveitsiläisen laulajattaren Lilly Leemanin, ja virallisti tällä kertaa

tuota pikaa suhteensa. Kimmo Lehtimäki selvittää myös Vernerin syrjähyppyn, suhteen Kominternin Amerikkaan lähettämään tähtivakoilijaan Mary Schul-Martiniin. Mary joutui myöhemmin Suomen viranomaisten luovuttamana 1942 kuululle Hohenhörn-kuolemanlaivalle ja Gestapon käsiin.

Kun kauan odotetusta aseellisesta paluusta kotimaahan ei tullut mitään, Verner Lehtimäki häipyi Jalmar-veljensä ja molempien vaimojensa sekä nuoren poikansa Einon kanssa vähin äänin Neuvostovenäjältä. Jännittävien vaiheiden jälkeen Lehtimäet asettuivat Amerikkaan, jossa viettivät makeaa elämää kahdeksan vuotta. Suomen EK:n pyynnöstä heidän taustaansa tutkinut FBI ei kyennyt selvittämään, mistä veljekset saivat rahansa leveään elämäänsä.

Verner ehti jo 1930 lentokoneinsinöörin tittelillä asettua Rooseveltin lentokentällä New Yorkissa toimineen lentokoulun opettajaksi. Kimmo Lehtimäki kertoo isosetänsä ratkaisevasta osuudesta ranskalaisen Atlannin-ylilennon valmisteluihin 1929. Verner solmi suhteet New Yorkin silloisen kuvernöörin Franklin D. Rooseveltin kanssa. Kanssakäyminen oli niin tuloksellista, että Vernerin onnistui lopulta ennen Neuvostoliittoon paluutaan päättämään 22 kevyttä vesitasoa ja niiden tarvikkeita käsittävästä kaupasta. Koneiden rahoittamiseksi kerättiin varoja paitsi Amerikasta, Karjalan tasavallan työtätekeviltä. Koneet oli tarkoitettu asettaa tasavallan käyttöön. Ilmeisesti Moskovan penseys aiheutti

sen, ettei suunnitelmasta tullut mitään, ja Amerikasta jo kuljettu kalusto romuttui tai luovutettiin punalaivaston käyttöön.

Jalmar Lehtimäki kuoli 1935 syöpään saamatta, kuten väitettiin, tarpeellista hoitoa sairautensa. Verner Lehtimäki puolestaan pidätettiin odottamatta tammikuussa 1938. Kuulusteluissa häntä syytettiin perättömästi etenkin siitä, että olisi tavannut Yhdysvaltoihin asetunutta Tokoita ja suostunut tämän ehdottamaan neuvostovastaiseen vakoilutoimintaan. Verner Lehtimäki tuomittiin kuolemaan 29.3.1938 ja ammuttiin kuusi päivää jälkepäin. Leningradissa kaikki tämän jälkeiset vuodet elänyt leski sai tiedon 1957 rehabilitaatiosta, sen jälkeen kun oli sanonut anoneensa aiemmin turhaan 26 kertaa.

Kimmo Lehtimäki toteaa isosetiensä haamujen kummitelteen Suomessa vielä seuraavien sotien aikana. Hän siteeraa kahden muun sotakirjailijan ohella EK-Valpon A. Alavaa, joka kirjoitti Turun seudun 1940 pommituksista, ”joita Lehtimäen veljekset johtivat pommi- sekä hävittäjälaivueineen, Neuvostoliiton Itämeren divisioonalle alistettuina”.

Jukka Nevakivi